

UDK 821.163.42'233-0532

821.163.42'366.54

821.163.42'367.622

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćeno za tisak 23. 09. 2009.

Darko Matovac
Goran Tanacković Faletar
Filozofski fakultet, Osijek
darko.matovac@gmail.com
gorantanackovic@yahoo.com

Uporabno utemeljena teorija usvajanja jezika oprimjerena razvojem padežnoga sustava imenica hrvatskoga jezika

Utvrđujući postojanje dvaju ishodišno različitih osnovnih teorijskih pristupa procesu usvajanja jezika (generativnoga i funkcionalističkoga/kognitivističkoga), autori u uvodnome dijelu rada detaljno upoznaju s osnovnim pretpostavkama uporabno utemeljene teorije usvajanja jezika kakvu predstavlja M. Tomasello. Opisani su stupnjevi razvoja jezika (razdoblje holofraza, razdoblje višerječnih kombinacija, razdoblje konstrukcija vezanih uz određeni element i razdoblje apstraktnih konstrukcija) koji se zatim u nastavku rada oprimjeruju analizom dječjega govora. Autori su pozornost usmjerili na analizu razvoja morfološkoga sustava imenica uspostavljajući vezu između teorijski objašnjenih razvojnih stupnjeva u procesu usvajanja jezika i zastupljenosti pojedinih padeža u dječjem govoru. Uzimajući u obzir i prijašnja istraživanja, uvida se potreba daljnje razrade predstavljenoga teorijskoga modela.

0. Uvod

Postojeće teorije koje opisuju način kako djeca usvajaju jezik i odgovaraju na logička pitanja (Pinker, 2004)¹ vezana uz taj postupak mogu se svesti na dvije različite temeljne pretpostavke (Tomasello, 2006). Prva je pretpostavka razvijena u okviru generativne gramatike, prema kojoj djeca na svijet ne dolaze kao *tabula rasa*, već posjeduju posebne spoznajne strukture (poseban mentalni organ – »jezična moć«) koje im omogućuju razvijanje stvaralačke uporabe jezika.

1 "The 'logical problem of language acquisition' is not the belief that 'the input to the learner is too inconsistent to determine the acquisition of grammar.' The input CANNOT be 'too inconsistent', because children do acquire grammar. It is the question of how acquisition could work in principle – how a learner can correctly generalize from a finite sample of sentences in context to the infinite set of sentences that define the language from which the sample was drawn" (Pinker, 2004: 949).

»Lakoća kojom dijete uči jezik i činjenica da je proces učenja prvoga jezika velikim dijelom nesvjestan, tj. da se odvija bez svjesnoga ulaganja napora i bez eksplicitnoga instruiranja roditelja ili bilo kojega drugoga odrasloga čovjeka, ukazuju na to da su te strukture određene biološki, urođene vrsti, programirane u svakoj jedinki i nasljedne« (Mihaljević, 1998: 11). Unutar tih bioloških struktura upisana su unaprijed pravila univerzalne gramatike. Ta su pravila svojstvo svih prirodnih jezika, ali i uvjet da bi se jezik mogao nazvati prirodnim. Zbog znanja univerzalne gramatike svako dijete može naučiti bilo koji jezik. »Ona samo imaju opću sklonost za jezik, a koji će jezik naučiti ovisi o okolini u kojoj su se slučajno zatekla« (Mihaljević, 1998: 12). Proces učenja jezika sastoji se od učenja cijeloga leksika, svih idioma i specifičnosti određenoga jezika te povezivanja određenoga broja izreka toga jezika s univerzalnom gramatikom izvlačeći na taj način pravila za stvaranje novih rečenica. Na osnovi upamćenoga i »izvučenih« pravila dijete postaje sposobno stvoriti i oblike i izreke koje nikada nije čulo. U takvome se teorijskome poimanju procesa usvajanja jezika mogu uočiti dva problema (Tomasello, 2006): (i) na koji način svako dijete učeći bilo koji jezik može povezati urođene apstraktne kategorije univerzalne gramatike s pojedinim ostvarajima određenoga jezika koje uči (problem povezivanja); (ii) na koji se način mogu objasniti promjene u djetetovu govoru koje se pojavljuju tijekom vremena ako se uzme u obzir pretpostavka da se urođena pravila univerzalne gramatike ne mijenjaju tijekom razvoja jezika (problem kontinuiteta).

Druga je teorija usvajanja jezika zasnovana na modelu usvajanja utemeljenom na uporabi (uporabni model usvajanja jezika, *usage-based model*), a koji se razvio u okviru funkcionalnih i kognitivnih pristupa jeziku.² Pretpostavlja se da je usvajanje jezika jedinstven proces te da djeca usvajaju pravilne konstrukcije i konstrukcije tvorene prema pravilima na isti način na koji usvajaju specifične, »nepravilne« i proizvoljne konstrukcije – jednostavno ih nauče (Tomasello, 2006). Usvajanje je jezika, kao i učenje ostalih složenih kognitivnih aktivnosti, proces koji se kreće od jednostavnijega prema složenijemu. To znači da djeca u početnome razdoblju usvajanja uče konkretne stvari (ponajprije pojedine riječi pa tek onda složene izraze ili miješane izraze koji su djelomično konkretni, a djelomično apstraktni), a tek kasnije slijedi izgradnja apstraktnih kategorija i shema iz naučenih konkretnih dijelova jezika. Proces je nastajanja apstraktnih kategorija i shema pojedinačan i postupan, a neke se kategorije i konstrukcije pojavljuju puno prije ostalih formalno sličnoga tipa. Često je to posljedica i različitih unosa (*inputa*)³ koje dijete čuje (Tomasello, 2006).

2 Bates (1998) govori o fiziološkim dokazima (navodi različita istraživanja mozga) koji ne podupiru pretpostavku generativne gramatike o postojanju posebnoga jezičnoga organa, a time i ne podupiru odvajanje gramatike od ostalih dijelova jezika. "... these variations are not sufficient to justify some kind of 'mental organ' for each structural type. Just as we configure our hands differently to pick up a pin, a book or a ball, we must configure the mind/brain differently to access and produce a bound morpheme, a content word, a function word or a phrase structure. (...) There is no compelling evidence in favor of a modular distinction in the mechanisms that mediate words and grammar" (Bates, 1998: 465).

3 Prijevod temeljnoga nazivlja u teoriji usvajanja jezika objasnila je L. Cvikić (2007).

Cilj je ovoga rada prikazati i oprimjeriti uporabno utemeljenu teoriju usvajanja jezika (uporabni model usvajanja jezika) razvojem padežnoga sustava imenica u djeteta koje usvaja hrvatski jezik.

1. Razvojni stupnjevi usvajanja jezika prema uporabnome modelu usvajanja jezika

Prema teorijskim lingvističkim modelima koji inherentna svojstva jezika iščitavaju iz uporabe (uporabni modeli, *usage-based model*), sve jezične činjenice i pojave proizlaze iz stvarnih uporabnih činova u kojima ljudi lingvistički međusobno komuniciraju. Jezik nastaje uporabom.

The linguistic skills that person possesses at any given moment in time – in a form of a “structured inventory of symbolic units” – result from her accumulated experience with language across the totality of usage events in her life. This accumulated linguistic experience undergoes processes of entrenchment, due to repeated uses of particular expressions across usage events, and abstraction, due to type variation in constituents of particular expressions across usage events. Given this focus on usage events and the processes of language learning that occur within these events, a crucial item on the research agenda of usage-based models of language is, or should be, the study of how human beings build up the most basic aspects of their linguistic competence during childhood (Tomasello, 2000: 62).

Jedno od najatraktivnijih svojstava uporabnoga modela, barem što se tiče usvajanja jezika, jest otvorenost toga modela prema pitanju kojim se jezičnim jedinicama ljudi služe (Tomasello, 2000). Jezične se jedinice određuju promatranjem jezične uporabe, a kako je nizom iskustveno usmjerenih studija dokazano da djeca rabe drukčije psiholingvističke jedinice od odraslih, teorijska sloboda određivanja tih jedinica na osnovi stvarne uporabe (a ne na osnovi lingvističke teorije prilagodene objašnjavanju jezika odraslih) značajna je metodološka prednost modela.

Na osnovi proučavanja temeljnih procesa ljudske spoznaje i komunikacije, funkcionalistički i kognitivistički usmjereni lingvisti kao temeljnu psiholingvističku jedinicu ističu iskaz (*utterance*), koji je potpuna i prirodna jedinica govora omeđena govornikovom tišinom uzrokovanom disanjem ili stankom u govornome činu (Loss i sur., 2004).

An utterance is a linguistic act in which one person expresses towards another, within a single intonation contour, a relatively coherent communicative intention in a communicative context (Tomasello, 2000: 63).

M. Tomasello, u čijim je radovima (Tomasello, 2000, 2006 i 2007) detaljno razrađen uporabni model usvajanja jezika, a prema kojem je i napravljen pregled teorijskih postavki u ovome radu, ističe (Tomasello, 2000) kako se komunikacijska nakana može odrediti kao isticanje namjere jedne osobe da druga osoba zajedno s njom usmjeri pažnju prema nekomu trećemu entitetu te da

izražavanje i shvaćanje komunikacijske nakane uistinu nije trivijalno kognitivno postignuće, već jedinstveno svojstvo vrste *homo sapiens* (trenutna istraživanja⁴ ne podupiru pretpostavke da primati imaju sposobnosti svjesnoga usmjeravanja pažnje drugih). Zdrava su djeca po rođenju sposobna razlikovati zvukove i određena iskustva vezana uz njih, ali sve do prvoga rođendana nisu sposobna shvatiti i proizvesti lingvistički znak, a razlog je tomu upravo neshvaćanje komunikacijske nakane. Prvi se jezični znakovi pojavljuju u dobi od 9 do 12 mjeseci, zajedno sa širokim spektrom ostalih vještina kojima se usmjerava pažnja prema vanjskim objektima (npr. zurenje u nekoga/nešto, oponašanje radnje koju drugi izvode na nekome predmetu ili s njime, pokazivanje ili uzdizanje predmeta kako bi se izravno pokazao ostalima).

The first language emerges on the heels of these nonlinguistic triadic behaviors (involving you, me and it) and is highly correlated with them – in the sense that children with earlier emerging skills of nonlinguistic joint attention begin to acquire linguistic skills at an earlier age as well (Tomasello, 2000: 64).

The frames, scripts, and other larger entities within which specific linguistic forms gain their communicative significance – as specified, for example, in Fillmore's frame semantics and Langacker's base-profile distinction – have their ontogenetic roots in the nonlinguistically learned and experienced joint attentional formats of child language acquisition (Tomasello, 2000: 64).

Ako se shvaćanje komunikacijske nakane prihvati kao prvi uvjet za razvoj jezika, onda se i iskaz mora prihvatiti kao osnovna jezična jedinica jer je on potpuni i koherentni komunikacijski čin (posjeduje funkcionalnu i prozodijsku cjelovitost). Dijete počinje shvaćati iskaze u grozdu s ostalim činovima svjesnoga usmjeravanja pažnje, tj. jezik je ljudska sposobnost koja se razvija (uči) zajedno s ostalim ljudskim sposobnostima.

Thus, in the current view, utterances are the primary units of linguistic communication since they are used to express complete and coherent communicative intentions, and other smaller units of language are communicatively significant only by virtue of the role they play in utterances (Tomasello, 2000: 65).

Usvojivši pravila usmjeravanja komunikacijske pažnje, dijete želi razumjeti sve što mu odrasli pokušavaju priopćiti, ali se isto tako trudi i komunicirati s njima. Čini to tako da pokušava u cijelosti ponoviti (reproducirati) iskaze koje je čulo, ali se rezultat najčešće svodi na uspješno reproduciranje samo jednoga elementa iskaza odraslih (npr. *To!* u značenju *Ja želim to.* ili *Medo?* u značenju *Gdje je medo?*). Takvi izrazi nazivaju se holofraze (*holophrase*) budući da jedan lingvistički simbol funkcionira kao cjelovit iskaz (Tomasello, 2000) te ne postoji

4 Velik broj radova nastalih na osnovi istraživanja kognitivnih procesa primata nalazi se na mrežnim stranicama: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, Department of Developmental and Comparative Psychology (<http://www.eva.mpg.de/psycho/publications.html>).

nikakvo obilježavanje sintaktičkih funkcija. Takvo jezično komuniciranje pojavljuje se u dobi od 14 mjeseci (Tomasello, 2006). Dio iskaza koji dijete uspješno reproducira najčešće je onaj koji označuje nešto »novo« u komunikacijskoj situaciji (holofrazu možemo shvatiti kao neku vrstu predikacije kojoj nelingvistički aspekti usmjeravanja komunikacije služe kao usidrenje).⁵ Iako je rečeno da su holofraze najčešće pojedinačne riječi, dijete u svome ranome jeziku posjeduje i tzv. okamenjene izraze (*frozen phrases*) koji funkcioniraju poput holofraza. Tijekom vremena dijete nauči razlomiti te izraze u njihove sastavne elemente, kao što nauči i dopuniti holofraze sastavljene od jedne riječi. Dijete se mora naučiti kretati u oba smjera – od dijela prema cjelini i od cjeline prema dijelovima. Počinje se razvijati gramatika.

She must be able either to “break down” or to “fill out” her holophrases so that she can express her communicative intentions in the more linguistically articulated way of adult speakers. Learning how to do this depends on the child’s ability to comprehend not only the adult utterance as whole, but also the functional role being played by the different linguistic elements in that whole. This is the beginnings of grammar (Tomasello, 2000: 66).

Tijekom vremena u djetetovu govoru počinju se pojavljivati i višerječne kombinacije, a pretpostavlja se da ih dijete stvara spajanjem jednorječnih holofraza. Ipak, primijećeno je da većina višerječnih kombinacija pokazuje određenu razinu asimetričnosti među sastavnicama, odnosno da su ustrojene na takav način da je jedna sastavnica osovina (*pivot*) koja izražava funkciju iskaza, a druga samo dopuna.⁶ Takve kombinacije riječi imaju istu ulogu kao i holofraze (od kojih je većina i nastala), razlikujući se od njih samo malo gramatičnijom strukturom (posjeduju određenu unutarnju složenost i barem jedno prazno mjesto koje mogu popuniti različite leksičke jedinice). Ni u toj fazi jezičnoga razvoja, koja nastupa u dobi od približno 18 mjeseci, ne postoji nikakvo obilježavanje sintaktičkih funkcija (Tomasello, 2006).

Sljedeći je korak u razvoju jezika pojavljivanje konstrukcija vezanih uz pojedini jezični element (*item-based construction*), a najčešće je riječ o konstrukcijama vezanim uz glagol (*verb-island construction*). Te konstrukcije ne počivaju na apstraktnim rečeničnim pravilima, već na konkretnim primjerima koje dijete najčešće čuje i rabi. Na osnovi tih primjera dijete izgrađuje i rabi za svaki glagol jedinstveni skup iskaznih shema (*utterance-level schemas*), a tijekom vremena (kako se uporaba jezika razvija) svaki se glagol počinje rabiti u novim

5 “This element is often the one designating the ‘new’ aspect of the situation, and so is it possible to think of holophrases as kind of primitive predications, with joint attentional formats serving as kind of topical ground (although young children are clearly not adult-like in explicitly establishing shared topics with an interlocutor and then predicating something about the topic that is new for *her*, the interlocutor)” (Tomasello, 2000: 65).

6 “But in fact most of children’s early multiword speech sows a functional asymmetry between constituents, that is, there is one word or phrase that seems to structure the utterance in the sense that it determines the speech act function of the utterance as a whole (often with help from an intonational contour), with the other linguistic item(s) simply filling in variable slot(s)” (Tomasello, 2000: 66).

iskaznim shemama, ali neovisno o tome kakav je tijek razvoja uporabe drugih glagola. To se razdoblje pojavljuje u dobi od približno 18 do 20 mjeseci, a obilježavanje sintaktičkih funkcija eksplicitno je za pojedine članove iskaza, ali i u potpunosti ovisno o elementu koji služi kao osovina (*pivot*) iskaza (Tomasello, 2006). Niz ispitivanja potvrđuje takav slijed jezičnoga razvoja.⁷

In early stages, children mostly use language the way they have heard adults using it. This leads to an inventory of item-based utterance schemas, with perhaps some slots in them built up through observed type variation in that utterance position. The reason that children do not operate with more abstract linguistic categories and schemas is quite simply because they have not yet had sufficient linguistic experience in particular usage events to construct these adult-like linguistic abstraction (Tomasello, 2000: 70).

M. Tomasello (2000) ističe važnost kulturalnoga učenja u procesu usvajanja jezika, a taj pojam određuje kao podvrstu učenja imitacijom, koja podrazumijeva usvajanje određenih kulturalnih vještina oponašajući ponašanje čiju svrhu ili funkciju shvaćamo. U slučaju jezika, to znači da dijete mora razumjeti i reproducirati i površinski jezični oblik i njegovu dubinsku komunikativnu funkciju i komunikativnu nakanu. M. Tomasello (2000) pretpostavlja da je kulturalno učenje preduvjet kreativne uporabe kulturalnih vještina. Također, dijete s vremenom mora postati sposobno razdvojiti sastavne dijelove događaja koji oponaša, shvatiti njihovu pojedinačnu funkciju/značenje, ali i funkciju/značenje cjeline sastavljene od njih – jedino će na taj način biti sposobno naučene dijelove ponovno kreativno upotrijebiti. Na razini jezika to znači da dijete mora shvatiti što znači i koja je funkcija cjelovitoga iskaza, ali i što znači te koja je funkcija svake pojedine sastavnice toga iskaza. Dijete mora iskaz distribucijski analizirati prema funkciji (*functionally based distributional analysis*) (Tomasello, 2000: 71) kako bi bilo sposobno lingvističke elemente kreativno rabiti u novim iskazima.

Postavlja se teorijsko pitanje kako razlučiti do kada dijete govori koristeći se konstrukcijama vezanim uz pojedini element, a kada se na osnovi kulturalnoga (imitativnog) učenja i pojedinih jezičnih oblika dovoljno obogaćenih uporabom razvijaju apstraktne lingvističke sheme. Točnoga odgovora nema, a taj se podatak može dobiti samo eksperimentima i distribucijskom analizom i drugačiji je kod svakoga djeteta.

M. Tomasello (2000) naglašava kako u proces usvajanja jezika moraju biti uključeni još neki procesi jer dijete nakon nekoga vremena postaje sposobno stvarati nove iskaze (koje još nije čulo). Pretpostavljaju se dva načina nastanka apstraktnih konstrukcija. Prvi je stvaranje mjesta (*slots*) u konstrukcijama vezanim uz pojedini element, a nije sasvim poznato kako se to zbiva. Jedna je od pretpostavki da dijete promatra varijacije u govoru odraslih koje se pojavljuju na određenome mjestu u iskazu te na temelju učestalosti oblika (*type frequ-*

7 Opis nekoliko istraživanja nalazi se u radu M. Tomasella (2000).

ency) stvara mjesta (*slots*) u iskazu.⁸ Drugi pretpostavljeni način nastanka apstraktnih konstrukcija proces je međusobnoga premrežavanja različitih konstrukcija vezanih uz pojedine glagole (*relational mapping across different verb-island construction*) (Tomasello, 2000: 73).⁹ Ta se dva procesa međusobno ne isključuju, već nadopunjavaju, a u oba je slučaja najbitnija činjenica da izgradnja apstraktnih konstrukcija započinje imitativnim učenjem (oponašanjem uporabe) pojedinačnih dijelova jezika. M. Tomasello (2006) dopunjava teoriju te ističe kako postoje četiri osnovna procesa (ili klase procesa) koji djeci omogućuju izgradnju apstraktne dimenzije jezika:

1. shvaćanje nakane/kulturalno učenje (*intention-reading/cultural learning*)
2. shematizacija/analogija (*schematization/analogy*)
3. ograničenje generalizacije (*constrains on generalization*)
4. uočavanje razdiobe, analiza distribucije (*distributional analysis*)

E. Lieven i M. Tomasello (2008) detaljno objašnjavaju čimbenike koji utječu na procese usvajanja gramatike.

1. frekventnost – veća učestalost pojavljivanja pojedinoga morfema, riječi ili konstrukcije u jeziku koji dijete okružuje smanjuje vrijeme potrebno za usvajanje toga morfema, riječi ili konstrukcije
2. dosljednost – dosljedna povezanost određenoga oblika s određenom nakonom omogućuje djetetu brže usvajanje toga oblika
3. složenost – složenost pojedine konstrukcije izravno utječe na produljenje vremena potrebnoga za usvajanje te konstrukcije

As they [children] attempt to comprehend and reproduce the utterances produced by mature speakers – along with the internal constituents of those utterances – they come to discern certain patterns of language use (including patterns of token and type frequency), and these patterns lead them to construct a number of different kinds of (at first very local) linguistic categories and schemas (Tomasello, 2000: 73).

-
- 8 “In general, in usage-based models the token frequency of an expression in the language learner’s experience tends to entrench an expression – enabling the user to access and fluently use the expression as a whole – whereas the type frequency of an expression (i. e., the number of different form in which the language learner experiences the expression or some element of the expression) determines the creative possibilities, or productivity, of the construction. Together, these two types of frequency – along with the corresponding child learning processes – may explain the ways in which young children acquire the use of specific linguistic expression in specific communicative contexts and then generalize these expressions to new contexts based on various kinds of type variation they hear – including everything from type variation in a single slot to type variation in all of the constituent of construction. The extent of type variation needed for different kinds of productivity is not known at this time...” (Tomasello, 2000: 73).
- 9 “The specific hypothesis is thus that children make constructional analogies based on the similarities of both form and function: two utterances or constructions are analogous if a “good” structure mapping is found both on the level of linguistic form and on the level of communicative function. Precisely how this might be done is not known at this time, but there are some proposals that key element in the process might be same kind of “critical mass” of exemplars...” (Tomasello, 2000: 73).

Dijete apstraktne konstrukcije svladava postupno te ih upotrebljava ovisno o situaciji. Tako u određenome trenutku jezičnoga razvoja dijete u svome jezičnome repertoaru posjeduje konkretne konstrukcije, apstraktne, ali i miješane konstrukcije, a rabi ih ovisno o situaciji. Dijete iskaz stvara »u letu«.

When young children have something to say, they sometimes have a set expression readily available and so they simply retrieve that expression from their stored linguistic experience. When they have no set expression readily available, they retrieve linguistic schemas and items that they have previously mastered (either in their own production or in their comprehension of other speakers) and then “cut and paste” them together as necessary for the communicative situation at hand – what I have called “usage-based syntactic operations” (Tomasello, 2000: 77).

Tijek razvoja jezika (tj. razvojni stupnjevi) kakav izlaže M. Tomasello (2006) prikazan je na tablici 1.

Tablica 1. Razvojni stupnjevi pri usvajanju jezika (Tomasello, 2006)

naziv razdoblja	dob djeteta	odlike razdoblja
holofraze	oko 14 mjeseci	dijete se koristi jednim lingvističkim simbolom (često specifične intonacije) kako bi komuniciralo svoje namjere o određenoj iskustvenoj sceni; ne postoji obilježavanje sintaktičkih funkcija
višerječne kombinacije	oko 18 mjeseci	dijete se koristi većim brojem riječi kako bi izrazilo svoju komunikacijsku nakanu razdjeljujući iskustvenu scenu u najmanje dvije sastavnice; ne postoji obilježavanje sintaktičkih funkcija
konstrukcije vezane uz određene elemente	18 do 20 mjeseci	dijete se koristi sintaktičkim obilježavanjem kao što je red riječi ili morfološkim oznakama kako bi eksplicitno naglasilo pojedine sudionike u sceni, ali sintaktičko obilježavanje specifično je za svaku pojedinačnu konstrukciju
apstraktne konstrukcije	individualno	dijete izražava svoju komunikacijsku namjeru izrazima koji nalikuju na relativno apstraktne konstrukcije slične govoru odraslih; sintaktičko obilježavanje rečeničnih članova nije više vezano uz znanje pojedinačnih riječi, već je dijete sposobno na osnovi apstraktnoga znanja pripisati određene sintaktičke uloge

2. Razvoj padežnoga sustava imenica pri usvajanju hrvatskoga jezika u okviru uporabnoga modela usvajanja jezika – prikaz slučaja

2.1. Ispitanik i metode

Obrada se razvoja padežnoga sustava pri usvajanju hrvatskoga jezika temelji na prijepisima snimljenoga govora jednoga djeteta, Vjerana, pohranjenima u bazi podataka CHILDES (*Child Language Data Exchange System*) koja se nalazi na mrežnim stranicama <http://childes.psy.cmu.edu/>. Prijepisi »imaju najvažniju ulogu u istraživanju govornoga diskursa jer u vremenu zamrzavaju složene događaje i vidove međudjelovanja« (Kuvač i Palmović, 2001: 101). Prijepisi su nastali korištenjem programa za kodiranje zapisa CHAT, a njihova analiza provodi se skupom programa za analizu CLAN. Opis baze podataka te programa CHAT i CLAN nalazi se u radu J. Kuvač i M. Palmović (2001), a na mrežnim stranicama baze podataka nalaze se iscrpni priručnici s uputama za rad (MacWhinney, 2007 i MacWhinney, 2008). Vjeran je sniman u razdoblju od 1995. do 1997. godine, tj. u razdoblju od njegovih 10 mjeseci do 3 godine i 2 mjeseca života. Sve snimke sastoje se od spontanoga međudjelovanja¹⁰ djeteta i roditelja ili osobe koja je snimala, a većina ih je snimljena u njegovu domu u Zagrebu. Svaka snimka traje oko 45 minuta, a snimanje je obavljano prosječno 3 puta mjesečno.¹¹ Vjeran je odrastao u srednjestojjećoj obitelji koju su u vrijeme snimanja činili majka (profesorica engleskoga jezika i stručnjak za fonetiku) i otac (elektroinženjer), oboje rođeni u Zagrebu, govornici zagrebačke štokavštine. Vjeran nema braće ili sestara te je većinu vremena provodio okružen odraslima.

Za potrebe ovoga istraživanja, koje se bavi razvojem padežnoga sustava imenica tijekom vremena,¹² analizirani su prijepisi odabrani tako da među njima uvijek bude jednak vremenski razmak od 6 mjeseci i da obuhvate što veće razdoblje kako bi se dobio točniji uvid u procese razvoja padežnoga susta-

10 Sve teorije usvajanja jezika, koliko god bile različite u svojim temeljnim pristupima problemu, slažu se u metodologiji skupljanja podataka te ističu spontanost u svakodnevnome međudjelovanju djeteta i sugovornika kao osnovno polazište (Kuvač i Palmović, 2001).

11 "The recordings were mainly done by Blaženka Brozović, research fellow, and some have been done by his mother. Transcriptions were done by Blaženka Brozović and Jelena Kuvač, research assistant. Final checking of the transcripts and some additional coding has been done by Marijan Palmović and Gordana Hržica in the Laboratory for Psycholinguistic Research, Dept. for Speech & Language Pathology, University of Zagreb (labpolin@erf.hr). All the transcribers have been trained to use CHILDES transcription and coding system" (Kovačević, 2003).

12 Usvojenost padeža u dječjem jezičnome razvoju može se promatrati s različitih stajališta. Ovaj rad pristupa temi dijakronijski i ne stavlja dječji govor u suodnos s roditeljskim unosom. Odnos dječjega govora i roditeljskoga unosa sinkronijski su obradile Z. Jelaska, M. Kovačević i M. Andel (2002).

va.¹³ Analizirani tekstovi obuhvaćaju razdoblje od trenutka kada je Vjeran bio u dobi od 1 godine, 3 mjeseca i 1 dana do dobi od 3 godine, 2 mjeseca i 30 dana, dakle od 1;3:1 do 3;2:30.¹⁴ Uporabom programa CLAN dobio se broj pojava i različnica imenica koje Vjeran upotrebljava u određenome prijepisu. Pojavnica se može odrediti kao svako pojedinačno pojavljivanje riječi u nekoj građi. Različnica je pak jedinstveni oblik pojavnice unutar neke građe. Primjerice, u rečenici *Lopta, lopta, šutni loptu!* pojavljuju se riječi *lopta* i *šutnuti*; riječ *lopta* ima tri pojavnice – *lopta*, *lopta* i *loptu* te dvije različnice – *lopta* i *loptu*. Računalna analiza donekle može iskriviti podatke zbog postojanja sinkretizma padeža u hrvatskome jeziku pa je u radu kod takvih slučajeva pri razvrstavanju pojava po padežima izvršena dodatna analiza, pojavnice su razvrstane po padežima kako bi se dobile obličnice. Naime, zbog postojanja sinkretiziranih padežnih oblika u hrvatskome jeziku kod nekih je oblika bilo potrebno dodatno utvrđivanje kojem padežu pripadaju. Primjerice, u iskazu *Auto! Auto! Vidim auto!* riječ *auto* vodi se kao jedna različnica. Kako je riječ o dva različita padeža, nominativu i akuzativu, u sklopu ovoga istraživanja različnica oblika *auto* razlučila se u obličnice te su se takvi rezultati uključili u analizu. Razvedenost padežnoga sustava promatrat će se i u odnosu broja upotrijebljenih obličnica (*type*) i pojava (*token*) imenica u odnosu na broj natuknica.

Obličnica se može odrediti kao pojava riječi u određenome gramatičkom obliku (npr. u genitivu jednine), a iz broja obličnica može se iščitati morfološka razvedenost djetetovih riječi (Jelaska i Kovačević, 2001), tj. razvojem jezika broj obličnica bit će sve veći u odnosu na broj riječi. »Raščlamba dječjih obličnica može doprinijeti procjenama o važnosti padeža u općem hrvatskom jeziku i njihovim prototipnim značenjskim ulogama« (Jelaska i Kovačević, 2001).

U istraživanju, prema pravilima CHILDES-a, nisu uzimana u obzir osobna imena. Zbog obilježja zagrebačkoga dijalekta da ne razlikuje vokativ od nominativa (tj. oblici su im sinkretizirani) iz istraživanja su isključene imenice *ma*, *tata* i *teta*, koje su se u znatnoj količini pojavljivale u tekstu, jer u većini

13 Odabir šestomjesečnoga vremenskoga razmaka između dvaju prijepisa nikako ne smije navoditi na pomisao kako se pretpostavljeni razvojni stupnjevi usvajanja jezika pravilno kronološki smjenjuju. Svako dijete ima svoj ritam usvajanja jezika koji je višestruko ovisan o mnogim čimbenicima pa nema nikakve potvrde da će se Vjeran nakon svakoga šestomjesečnoga razdoblja naći na novome razvojnem stupnju. Nadalje, postoji znatna vjerojatnost da bi odabir prijepisa iz nekoga drugoga trenutka bolje oprimirio određen razvojni stupanj jezika. Upravo se odabirom pravilnoga šestomjesečnoga razmaka između dvaju transkripata željela postići objektivnost te izbjeći proizvoljan odabir prijepisa prema tome koliko dobro oslikavaju određeni stupanja razvoja jezika.

14 Potrebno je napomenuti kako odabrani prijepisi čine tek 8,77% ukupnoga broja prijepisa te da analiza podataka prikazana u ovome radu predstavlja tek grublji početni uvid u procese usvajanja i razvoja padežnoga sustava imenica. Kako bi pretpostavljeni zaključci ovoga rada dobili čvršće uporište, a i kako bi se dobila jasnija i preciznija slika tih procesa, svakako je potrebno izvršiti detaljnija istraživanja.

slučajeva iz prijepisa nije bilo moguće razlučiti radi li se o nominativu ili vokativu.¹⁵ Na taj način spriječeno je neutemeljeno gomilanje nominativa ili vokativa (zbog toga postupka, kao i zbog isključivanja osobnih imena, vokativ se ne pojavljuje u istraživanju).

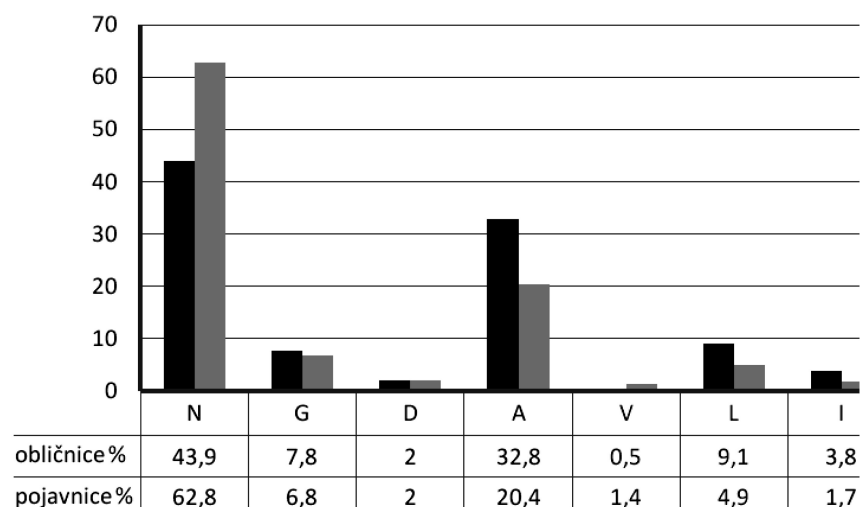
Također, kao pokazatelj razvijenosti sintakse, u obzir se uzela i prosječna dužina Vjeranovih iskaza. Program CLAN prosječnu dužinu iskaza iskazuje kao odnos sveukupnoga broja morfema prema sveukupnomu broju iskaza u određenome prijepisu (MacWhinney, 2008). Kako program CLAN nema mogućnost razlaganja hrvatskih riječi na morfeme i izračunavanja stvarne prosječne dužine Vjeranovih iskaza u morfemima, u radu smo se, kao pokazateljem razvijenosti sintakse, poslužili odnosom sveukupnoga broja riječi prema sveukupnomu broju iskaza u određenome prijepisu.¹⁶

2.2. Dosadašnja istraživanja udjela padeža u hrvatskome jeziku

U literaturi se može pročitati kako postoji mali broj istraživanja koja bi dala točne omjere broja padeža u različitim tekstovima hrvatskoga jezika te da postoji sve veća potreba za takvim istraživanjima – kako teorijska tako i praktična (Kolaković, 2007). Posebice istraživanja koja se bave razvojem padežnoga sustava u vremenskome slijedu kod djece koja usvajaju hrvatski jezik kao materinski nisu predmetom znatnoga broja jezikoslovnih proučavanja.¹⁷

Z. Jelaska i M. Kovačević (2001) u svojoj analizi odnosa glagola i imenica u ranome jezičnome razvoju pozornost nisu usmjerile na razvoj morfologije (budući da to i nije bila tema rada), već su analizirale odnos među padežima u ukupnome broju pojavnica i obličnica imenica u govoru djevojčice Marine u razdoblju od dvije do dvije i pol godine¹⁸ njezina života.¹⁹ Dobile su sljedeće rezultate:

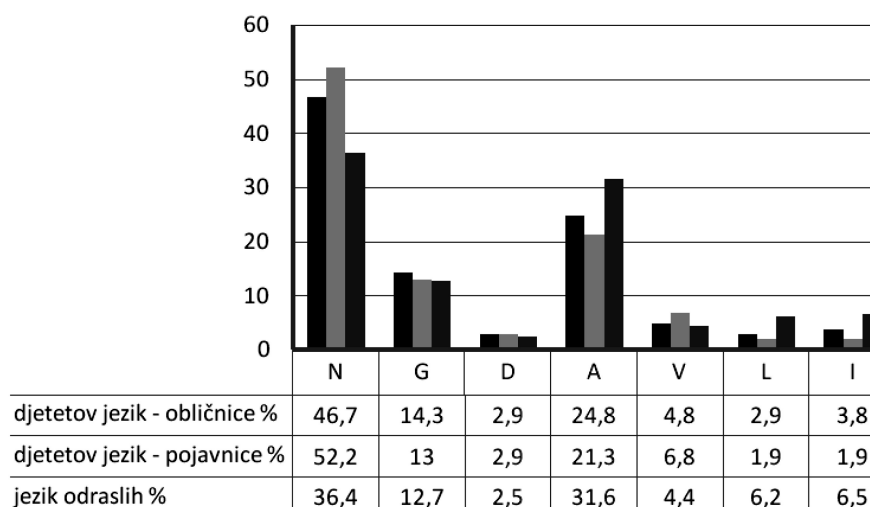
-
- 15 Sličan problem javio se i u istraživanju Z. Jelaske i M. Kovačević (2001) kada su htjele usporediti padežnu razvedenost dječjega jezika s jezikom odraslih. Rabile su podatke Hrvatskoga čestotnoga rječnika (1999) u kojem obličnice nisu razvrstane po padežima pa naknadno iz tiskanoga djela nisu mogle zaključiti o kojem se točno obliku radi.
 - 16 Podatci koji prikazuju razvijenost sintakse kao odnos ukupnoga broja riječi prema ukupnomu broju iskaza u određenome prijepisu mogu u istraživanjima poslužiti jedino u usporedbi s drugim ispitanicima koji usvajaju hrvatski jezik, no ne mogu se rabiti prilikom usporedbe s procesima usvajanja u drugim jezicima (posebice ne u usporedbi s jezicima kod kojih su riječ i morfem češće izjednačeni).
 - 17 Detaljni popis radova koji se bave tom tematikom nalazi se u popisu literature.
 - 18 U grafikonima je dob djeteta naznačena brojačano – godina; mjesec: dan. Primjerice 2; 6: 1 označava djetetovu dob od dvije godine, šest mjeseci i jedan dan.
 - 19 “Za ovaj članak nije praćeno usvajanje, pa je vjerojatno da su navedena pojavljivanja pojedinih riječi i oblika različita u različitim razvojnim stupnjevima» (Jelaska i Kovačević, 2001, 442).

Grafikon 1. Imenske obličnice i pojavnice u Marininu govoru (2;0 – 2;6) razvrstane po padežima

Može se postaviti pitanje koliko ti podaci prikazuju stvarnu sliku Marinina jezika budući da se za najranije razdoblje razvoja jezika (tj. razdoblje holofraza i višerječnih konstrukcija) može pretpostaviti kako dijete najčešće rabi nominativ. Nominativ je padež subjekta i padež imenskoga predikata pa svojim funkcijama u potpunosti pokriva ulogu holofraze (jedan lingvistički simbol koji funkcionira kao cjeloviti izraz kojim se iskazuje ono što je »novo« u komunikacijskoj situaciji – Tomasello, 2000). Zbog gomilanja nominativa u tome razdoblju razvoja jezika, konačni rezultat koji prikazuje zastupljenost padeža u Marininu govoru, posebice kada se promatraju pojavnice, donekle se može shvatiti kao iskrivljena slika i pre naglašavanje funkcije nominativa, posebice kada se uzme u obzir da to razdoblje traje samo nekoliko mjeseci. Analize različitih građa upućuju na to da je nominativ manje zastupljen u hrvatskome jeziku (vidi u Jelaska, Kovačević i Anđel, 2002 i Kolaković, 2007). Te su činjenice svjesne i Z. Jelaska i M. Kovačević te zaključuju da »gustoća nekih kategorija (prezent, 3. i 1. lice, nominativ i akuzativ, ženski i muški rod) i sporadičnost drugih pokazuje da su neke kategorije temeljnije, početne, a druge rubnije« (Jelaska i Kovačević, 2001: 451).

U istraživanju Z. Jelaske, M. Kovačević i M. Anđel (2002) nije promatran razvoj padežnoga sustava tijekom vremena, već je istraživanje drugačije naravi, građa je promatrana kao cjelina. Pozornost je usmjerena na promatranje odnosa zastupljenosti padeža među dječjim obličnicama i pojavnicama u odnosu na zastupljenost padeža u govoru odraslih upućenom djetetu. Promatran je govor djevojčice Antonije u razdoblju od pola godine, do njezina drugoga rođendana jer građa prikupljena tijekom jednoga mjeseca ne bi bila dovoljna. Dobiveni su sljedeći rezultati (prema Kolaković, 2007):

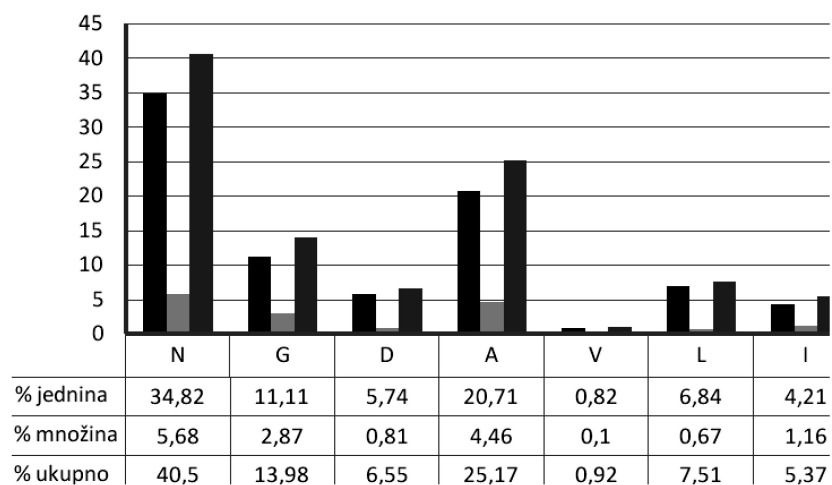

Grafikon 2. Zastupljenost padeža u Antonijinu govoru (1; 6 – 2; 0) i govoru odraslih upućenom Antoniji (Jelaska, Kovačević i Anđel, 2002)

Iz rezultata²⁰ je vidljivo da se jezik odraslih i Antonije najviše razlikuje u zastupljenosti nominativa, što se može usporediti s objašnjenjem rezultata istraživanja Z. Jelaska i M. Kovačević (2001). U sklopu budućih istraživanja bilo bi zanimljivo proučiti mijenjaju li roditelji jezik kojim se obraćaju djetetu usporedno s razvojem jezika djeteta, te na koji način ta promjena (ukoliko je ima i ako je statistički značajna) može utjecati na brzinu razvoja morfološkoga sustava.

Z. Kolaković (2007) napravila je niz istraživanja o zastupljenosti padeža u pisanome i govornome hrvatskome jeziku, obraćajući posebnu pažnju na dobnu skupinu kojoj je tekst/govor upućen. Osim opisa dvaju navedenih istraživanja, proučavana je zastupljenost padeža u pisanome i usmenome tekstu namijenjenom odraslima, zastupljenost padeža u stilski različito pisanim tekstovima, zastupljenost padeža u pisanim i usmenim tekstovima namijenjenima različitim dobnim skupinama, zastupljenost padeža u pisanim i usmenim tekstovima namijenjenima djeci i različita zastupljenost istih padeža u sličnoj građi, te na osnovi svih tih istraživanja donosi prikaz ukupne zastupljenosti padeža u cjelokupnoj građi na osnovi koje su vršena istraživanja. Dobiveni su sljedeći rezultati:

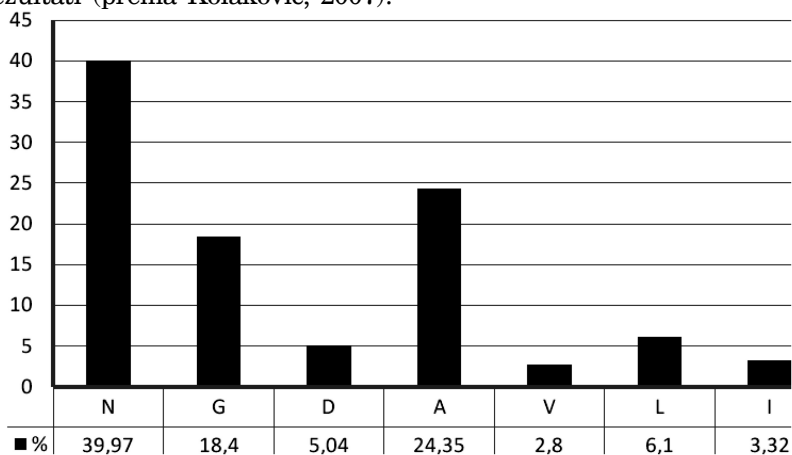
²⁰ U Jelaska, Kovačević i Anđel (2002) detaljno se prikazuje odnos unosa i proizvodnje, a posebno se upozorava na razliku zajedničkih i samo djetetovih padeža. Također, raščlanjuju se značajne uloge padeža, ali i fonološki različiti padežni nastavci.

Grafikon 3. Zastupljenost padeža u cjelokupnoj odabranoj građi hrvatskoga jezika (Kolaković, 2007)

Na rezultate je donekle mogla utjecati činjenica da je u gradu uključen većinom jezični materijal (usmeni i pisani) koji je namijenjen javnosti (usmeno izlaganje, pisana rasprava, prozni književni tekst, lirska pjesma, osnovnoškolska čitanka), a prema tome i donekle kontroliran. Ipak, rezultati toga istraživanja, budući da su napravljeni na velikome broju različitih grada, mogu poslužiti kao dobar uvid u zastupljenost padeža u općem hrvatskome jeziku.

Z. Kolaković (2007) u svome radu upućuje i na istraživanje zastupljenosti padeža koje su 1979. i 1980. provele D. Vuletić i D. Arapović (Vuletić i Arapović, 1981). Istraživanje Z. Kolaković temeljeno je na govornoj i pisanoj građi, dok istraživanje D. Vuletić i D. Arapović čini isključivo govorna grada, 25 sati snimljenoga razgovora. Ispitano je 211 osoba u dobi od 5 do 70 godina. Proučavane su imenice, zamjenice, pridjevi i brojevi. Za imenice su dobiveni sljedeći rezultati (prema Kolaković, 2007):

Grafikon 4. Zastupljenost padeža imenica u razgovornoj građi hrvatskoga jezika (Vuletić i Arapović, 1981)

Usporedbom s istraživanjem koje obuhvaća većinom pisanu građu (Kolaković, 2007) može se zaključiti kako je zastupljenost dativa, lokativa i instrumentalata u isključivo razgovornoj građi manja, dok je vidljiv veći udio vokativa i genitiva. Nominativ i akuzativ zastupljeni su podjednako u pisanoj i u razgovornoj građi.

Z. Kolaković (2007) upozorava da autorice ne upotrebljavaju nazive pojavnica i obličnica jer nisu bili poznati u vrijeme istraživanja, već govore samo o broju riječi koje se pojavljuju u pojedinome padežu. »Može se pretpostaviti da se taj broj riječi odnosi na pojavnice« (Kolaković, 2007: 248).

U okviru projekta proučavanja predmorfologije i protomorfologije u usvajanju jezika²¹ objavljeno je poredbeno istraživanje (Laaha i Gillis, 2007) o odnosu brzine razvoja morfologije ovisno o tipološkim osobitostima jezika. Hrvatski jezik proučavan je u suodnosu s 9 drugih jezika (podijeljenih prema tipološkim obilježjima na slabo flektivne jezike, jako flektivne jezike i aglutinativne jezike), a glavna je teza istraživanja da »što je bogatija imenska ili glagolska morfologija u unosu, to je dijete motiviranije da brže razvije imensku i glagolsku morfologiju, odnosno da postoji proporcionalan odnos između stupnja morfološke razvedenosti unosa i brzine razvoja morfološkoga bogatstva u dječjem govoru« (Laaha i Gillis, 2007: 1). Dio istraživanja koji se bavi hrvatskim jezikom proveli su M. Kovačević, M. Palmović i G. Hržica koristeći se bazom podataka CHILDES i prijepisima govora djevojčice Antonije. Rezultati poredbenoga istraživanja pokazali su sljedeće:

We have found that the bigger the mean paradigm size (MSP)²² in the input, the greater is the speed of development of paradigmatic oppositions in children's output. Furthermore, children do not seem to acquire the inflectional morphology of nouns or verbs of one language more rapidly because it is relatively more transparent, uniform or salient than that of another language; nor do they seem to acquire the noun vs. verb morphology of their language with different speeds for this reason (Laaha i Gillis, 2007: 71).

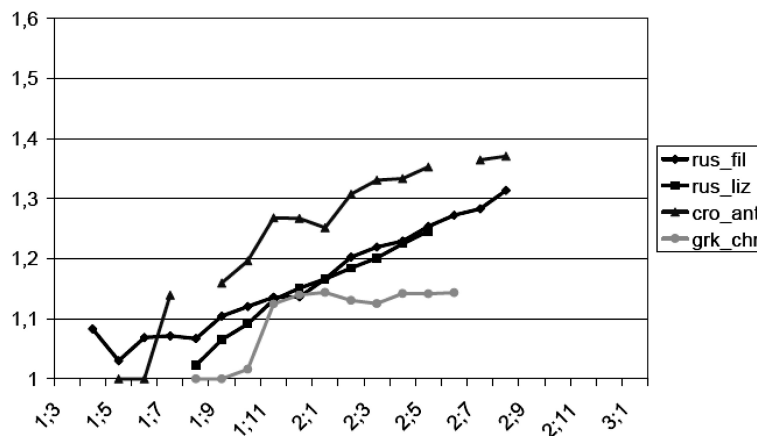
Grafički prikaz brzine razvoja imenske morfologije djevojčice Antonije do razine morfološke razvedenosti imenica u unosu,²³ u usporedbi s djecom koja uče

21 Projekt je 1994. pokrenuo Wolfgang U. Dressler (Austrijska akademija znanosti i Bečko sveučilište), a cilj mu je istraživati rane faze morfološkoga razvoja u velikome broju tipološki znatno različitih jezika. Teorijski opis i ciljevi projekta izloženi su u Dressler (2005).

22 Prosječna veličina paradigme (MSP) – mjerna jedinica koja opisuje morfološku razvedenost jezika. Određuje se kao prosječan broj različitih (tj. nehomofonih) flektivnih oblika po lemi (Laaha i Gillis, 2007), tj. broj obličnica po natuknici.

23 Posljednja točka grafa predstavlja trenutak kada je Antonija dosegla istu imensku morfološku razvedenost kakva je bila u unosu. U istraživanju je cjelokupni unos promatran kao jedna veličina te se nije promatralo koliko se jezik roditelja i ostalih koji se djetetu obraćaju mijenja kako ono raste.

grčki i ruski,²⁴ prikazan je na grafikonu 5 (preuzeto iz Laaha i Gillis (2007: 45)).

Grafikon 5. Brzina razvoja Antonijina morfološkoga sustava imenica u usporedbi s djecom koja uče grčki i ruski (Laaha i Gillis, 2007)

Budući da hrvatski jezik, u usporedbi s ruskim i grčkim, ima najveću prosječnu veličinu imenske paradigme, u okviru hipoteze istraživanja ne čudi što se Antonijina imenska paradigma razvija brže nego ona ostale djece. Zaključak istraživanja imenske paradigme jest:

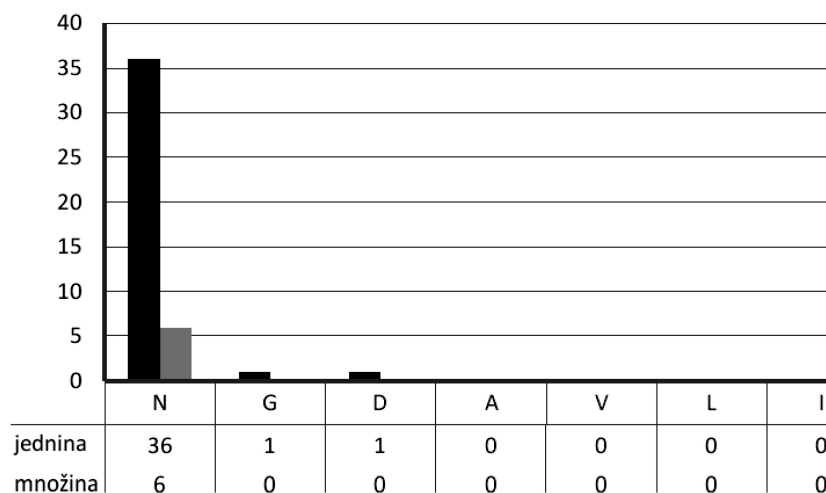
The general conclusion to be drawn from a comparison of the three strongly inflecting languages as far as noun inflection is concerned seems to be the following: whether there is less or more to acquire, children all get off the ground of one form per lemma equally quickly, although they start at different points in time. It is only after the 1. 1 limit has been crossed that development begins to differ depending on the morphological richness of the language being acquired and, maybe, on transparency (Laaha i Gillis, 2007: 45).

Kao i u sklopu istraživanja Z. Jelaske, M. Kovačević i M. Anđel (2002), i u okviru ovoga istraživanja cjelokupni unos roditelja promatran je kao jedna veličina, tj. nije se promatrala prilagodba roditeljskog jezika razvoju dječjega jezika. Može se pretpostaviti da bi statističke veličine u tome slučaju bile donekle drugačije, ali i da bi rezultati istraživanja doveli do istih zaključaka.

24 “While the difference between the development of noun inflection of the Greek child in comparison to the Slavic children may be attributed to differences in the MSP of the input (GRK 1.13, RUS 1.37, CRO 1.39), the reason for the difference between the Croatian child and the Russian ones must be sought elsewhere since the two values for Russian and Croatian are nearly the same. As we saw earlier, the average number of suffixes per noun is higher in Croatian than in Russian and may attract the child’s attention to differences between noun endings. Also, word transparency is much higher in Croatian and there is no vowel reduction. This may eventually explain the Croatian girl’s faster development of noun inflection” (Laaha i Gillis, 2007: 45).

2.3. Rezultati istraživanja

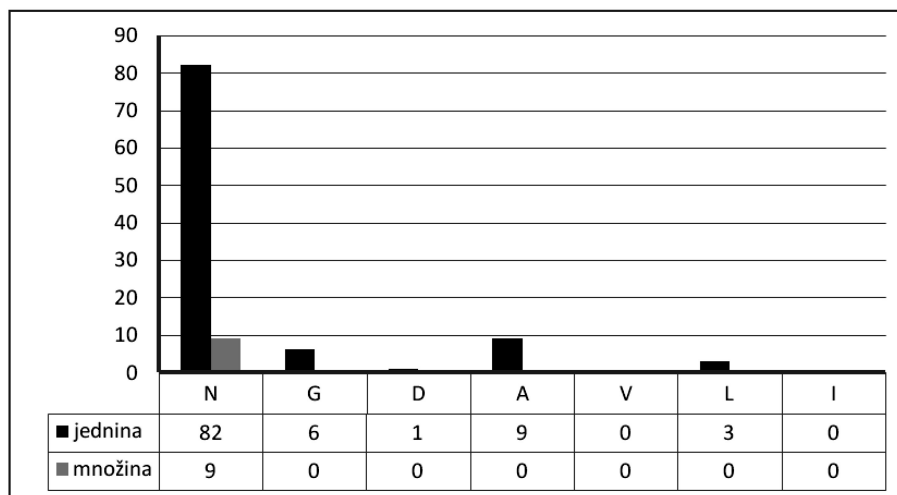
Analiza prijepisa Vjeranova govora kada je imao 1 godinu, 3 mjeseca i 1 dan pokazuje da je upotrijebio 17 različitih imenica koje čine 19 obličnica i 44 pojavnice. Broj imenskih pojavnica razvrstanih po padežu prikazan je na grafikonu 6. Među pojavnicama nominativ je zastupljen s 95,46%, a genitiv i dativ s 2,27%. Ostali se padeži ne pojavljuju. Omjer natuknica i obličnica iznosi 1,117, a omjer je broja riječi i iskaza kojim se iskazuje razvijenost sintakse (MacWhinney, 2008) 1,456.

Grafikon 6. Imenske pojavnice u Vjeranovu govoru (1; 3: 1) razvrstane po padežima

Ogromna zastupljenost nominativa može se objasniti činjenicom da se Vjeran nalazi u početnoj fazi razvoja jezika, tj. u razdoblju kada se koristi holofrazama, kada jednim lingvističkim simbolom komunicira svoju cjelokupnu komunikacijsku nakanu i kada taj lingvistički simbol u potpunosti sažima iskustvenu scenu. To objašnjenje podupire i slaba razvijenost sintakse i odnos natuknica i obličnica. Visoka učestalost upravo nominativa kao osnovnoga oblika u holofrazi može se povezati s njegovom osnovnom ulogom, a ona je upravo imenovanje. Kada nečemu pridodamo ime, može se reći da smo shvatili bit toga. Imenujući određenu komunikacijsku nakanu i iskustvenu situaciju u kojoj se ona iskazuje određenim lingvističkim simbolom, dijete pokazuje da je počelo razvijati svoje kognitivne sposobnosti u smjeru koji će mu dopustiti dalji kreativni razvoj jezika.

Prijepis Vjeranova govora u dobi od 1 godine, 9 mjeseci i 3 dana pokazuje da je upotrijebio 50 imenica koje čine 55 obličnica i 110 pojavnica. Omjer je natuknica i obličnica 1,100. Kada se pojavnice razvrstaju po padežima, dobiju se rezultati prikazani na grafikonu 7.

Grafikon 7. Imenske pojavnice u Vjeranovu govoru (1; 9: 3) razvrstane po padežima

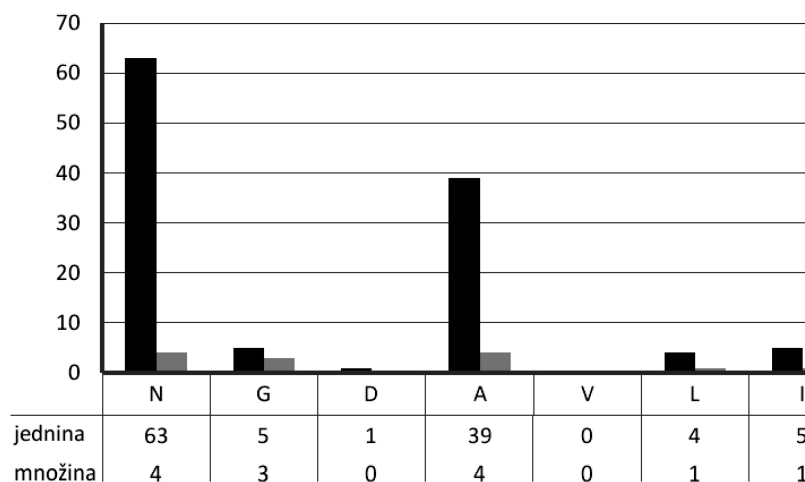
Među pojavnicama je nominativ zastupljen s 82,7%, genitiv s 5,46%, dativ s 0,9, akuzativ s 8,19%, a lokativ s 2,72%. Vokativ i instrumental se ne pojavljuju. Sintaksa je razvijena znatno više nego prije šest mjeseci, a omjer je broja riječi i broja iskaza 2,831.

Prema teoriji usvajanja jezika utemeljenoj na uporabi Vjeran se nalazi u razdoblju kada se koristi višerječnim kombinacijama. Iako M. Tomasello (2006) navodi kako se dijete nalazi u tome razdoblju u dobi od oko 18 mjeseci, treba imati na umu da on svoje spoznaje temelji na istraživanju engleskoga jezika, čija morfologija imenica nije razvijena ni približno kao ona u hrvatskome jeziku. Iako se u S. Laaha i S. Gillis (2007) dokazuje da će se djetetova morfologija to brže razvijati što je unos morfološki bogatiji, ipak treba uzeti u obzir da djetetu treba dovoljna količina podataka iz unosa kako bi moglo uočiti pravilnosti (tj. jezični element mora biti dovoljno puta upotrijebljen). Na grafikonu 5. vidi se da i u djevojčice Antonije značajniji razvoj morfologije imenica kreće tek nakon dobi od 1 godine i 9 mjeseci.

U razdoblju višerječnih kombinacija dijete rabi više riječi kako bi izrazilo svoju komunikacijsku nakanu razdjeljujući iskustvenu scenu u najmanje dvije sastavnice. Zbog toga je došlo i do povećanja broja riječi u iskazima, tj. sintaksa je razvijenija. Pretpostavlja se da višerječne kombinacije dijete stvara spajajući jednorječne holofraze. To objašnjava činjenicu da je nominativ i dalje najzastupljeniji padež. Budući da u tome razdoblju još ne postoji svjesno obilježavanje sintaktičkih funkcija (Tomasello, 2006), neznatno se pojavljivanje kosih padeža (akuzativ, genitiv, lokativ i dativ) može objasniti okamenjenim izrazima (koji imaju istu funkciju kao i holofraze, odnosno cjelovito su naučeni iskaz koji se upotrebljava da bi se iskazala cjelokupna komunikacijska nakana o određenoj iskustvenoj sceni). Istraživanje razvoja morfološkoga sustava glagola (Andel i sur., 2000) pokazuje da kod glagola u ovome razdoblju jezičnoga razvoja porast

broja obličnica po natuknici stagnira, dok je nerazmjer broja pojavnica prema broju obličnica najveći. Taj se podatak također može objasniti okamenjenim izrazima (zbog toga malen broj obličnica čini velik broj pojavnica), ali i činjenicom da je većina višerječnih kombinacija ustrojena na način da jedan element čini osovinu (*pivot*), a drugi samo dopunu. U budućim bi se istraživanjima trebalo istražiti u kombinaciji s kojim se imenskim pojavnicama pojedina glagolska pojavnica pojavljuje. Ako se pojedina glagolska pojavnica pojavljuje uvijek uz istu imensku pojavnicu, dijete je još u razdoblju višerječnih kombinacija, a ako se pojedina glagolska pojavnica pojavljuje u kombinacijama s više različitih imenskih pojavnica, onda je djetetov jezični razvoj napredovao te se ono nalazi u razdoblju koje obilježava uporaba konstrukcija vezanih uz određeni element.

Analiza Vjeranova govora kada su mu bile 2 godine, 3 mjeseca i 7 dana pokazuje da je upotrijebio 69 imenica koje čine 72 obličnice i 130 pojavnica. Omjer je natuknica i obličnica 1,043. Razvrstavanje pojavnica po padežima daje sljedeći rezultat:

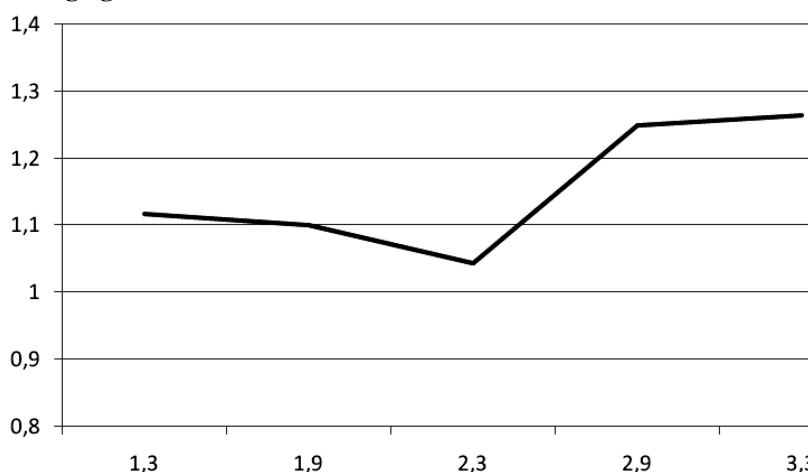
Grafikon 8. Imenske pojavnice u Vjeranovu govoru (2; 3: 7) razvrstane po padežima

Među pojavnicama nominativ je zastupljen s 51,54%, genitiv sa 6,15%, dativ s 0,77%, akuzativ s 33,07%, lokativ s 3,85%, a instrumental s 4,62%. Razvijenost sintakse, tj. omjer je sveukupnoga broja riječi u odnosu prema sveukupnome broju iskaza 1,977.

Prema podacima iz grafikona 8. možemo pretpostaviti da se Vjeran nalazi u razdoblju razvoja jezika za koje je karakteristična uporaba konstrukcija vezanih uz određene elemente. U tome razdoblju dijete rabi sintaktičko obilježavanje kao što je red riječi ili morfološke oznake kako bi naglasilo pojedine sudionike u sceni, ali je to sintaktičko obilježavanje specifično za svaku pojedinu konstrukciju. Konstrukcije ne počivaju na apstraktnim rečeničnim pravilima, već na konkretnim primjerima koje dijete najčešće čuje i rabi. Na osnovi tih primjera dijete izgrađuje i rabi za svaki element jedinstveni set iskaznih shema

(*utterance-level schemas*), a tijekom vremena (kako se uporaba jezika razvija) svaki se element počinje rabiti u novim iskaznim shemama, ali neovisno o tome kakav je tijek razvoja uporabe drugih elemenata. Najčešći element koji služi kao osnova konstrukcije jest glagol. Pretpostavku da se Vjeran nalazi u tome razdoblju može nam potvrditi malen broj upotrijebljenih genitiva, dativa, lokativa i instrumentala, odnosno može se pretpostaviti da su oni vezani isključivo uz određene konstrukcije. S druge strane, znatnija uporaba akuzativa pokazuje nam da je Vjeran ovladao većim brojem prijelaznih glagola koji uvjetuju pojavljivanje toga padeža. Bez daljega istraživanja ne može se znati je li uporaba akuzativa vezana isključivo uz određene glagole ili je Vjeran već ovladao i počeo kreativno upotrebljavati apstraktnu rečeničnu konstrukciju SVO.

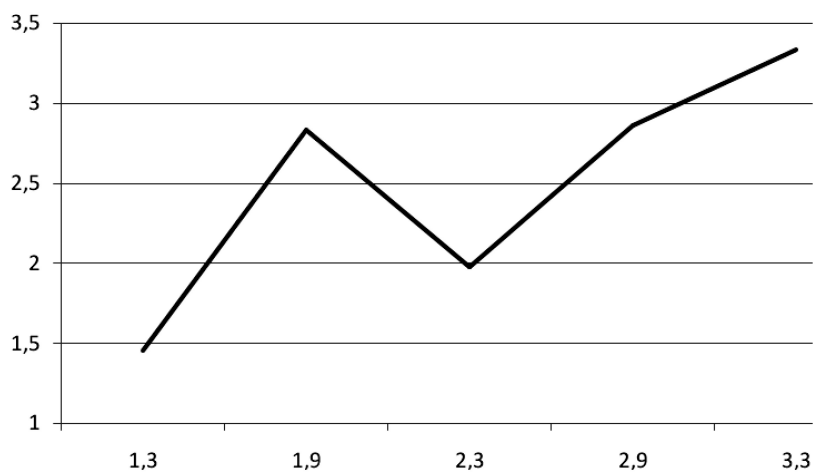
Zastoj u razvoju imenske morfologije,²⁵ prikazan na grafikonu 9, a koji se iščitava iz odnosa broja obličnica i broja natuknica, također se može objasniti konstrukcijama vezanim uz određeni element. Naime, određeni glagol u svojoj konstrukcijskoj shemi posjeduje prazno mjesto koje popunjava imenicom u određenome padežu, a dok dijete ne skupi dovoljno jezičnoga iskustva, ono glagol upotrebljava isključivo u toj konstrukciji. Time glagol uvjetuje i pojavnost imenskih obličnica po natuknici. Iz udjela nominativa i akuzativa u ukupnome rasporedu padeža očituje se da je većina Vjeranovih konstrukcija vezana uz prijelazne glagole.

Grafikon 9. Omjer natuknica i obličnica imenica u Vjeranovu govoru (1;3:1 – 3;2:30)

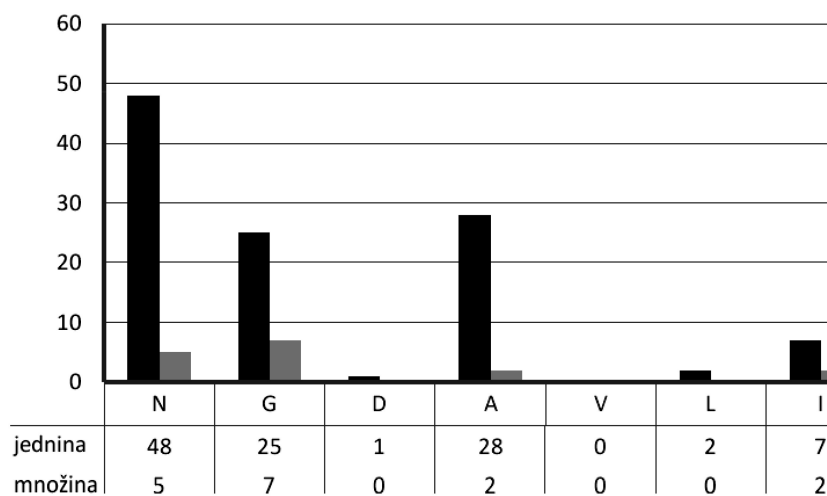
Zastoj u razvoju sintakse, prikazan na grafikonu 10, ne može se pripisati uporabi konstrukcija vezanih uz određeni element, već se ta pojava može osvijetliti obilježjima proučavanoga razgovora (npr. Vjeran je 248 puta tijekom razgovora upotrijebio riječ *da*, često kao cjeloviti iskaz, odgovarajući na postavljeno pitanje ili potvrđujući prethodni iskaz).

25 Sličan je zastoj primijećen i u Antonijinu razvoju (Laaha i Gillis, 2007). Proučavajući usvajanje hrvatskoga i engleskoga jezika, M. Kovačević, Z. Jelaska i B. Brozović (1998) također upozoravaju na zastoj tijekom usvajanja hrvatske gramatike (u odnosu na tijek usvajanja engleske gramatike) te ga objašnjavaju morfološkom složenošću hrvatskoga jezika.

Grafikon 10. Razvoj sintakse u Vjeranovu govoru (1;3:1 – 3;2:30)

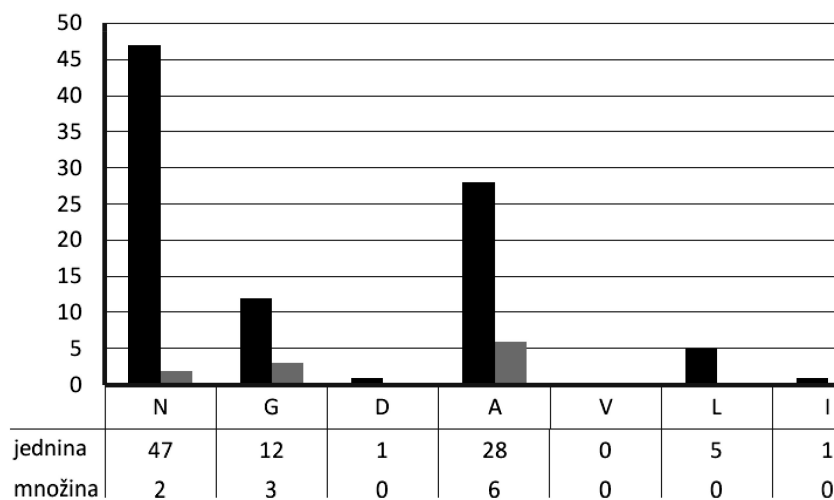
Analiza prijepisa Vjeranova govora kada je imao 2 godine, 9 mjeseci i 27 dana pokazuje da je upotrijebio 56 imenica koje čine 70 obličnica i 127 pojavnica. Omjer je natuknica i obličnica 1,250, a razvijenost je sintakse 2,863. Zastupljenost pojedinoga padeža prikazana je na grafikonu 11.

Grafikon 11. Imenske pojavnice u Vjeranovu govoru (2;9:27) razvrstane po padežima

Među pojavnicama nominativ je zastupljen s 41,71%, genitiv s 25,2%, dativ s 0,79%, akuzativ s 23,64%, lokativ s 1,57%, a instrumental sa 7,09%.

Posljednji analizirani prijepis, načinjen kada je Vjeran imao 3 godine, 2 mjeseca i 30 dana, pokazuje da je upotrijebio 49 imenica koje čine 62 obličnice i 105 pojavnica. Omjer je natuknica i obličnica 1,265, a razvijenost je sintakse 3,332. Na grafikonu 12. prikazana je zastupljenost pojedinih padeža.

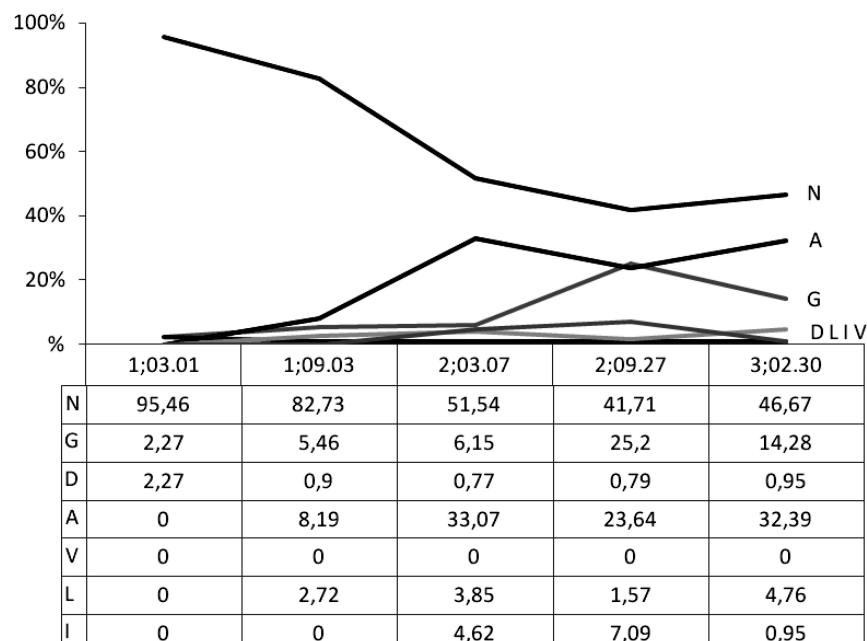

Grafikon 12. Imenske pojavnice u Vjeranovu govoru (3; 2: 30) razvrstane po padežima

Među pojavnicama nominativ je zastupljen s 46,67%, genitiv s 14,28%, dativ s 0,95%, akuzativ s 32,39%, lokativ s 4,76%, a instrumental s 0,95%.

Posljednja dva analizirana prijepisa pokazuju da je Vjeran znatno razvio morfološki sustav imenica te da je zastupljenost upotrijebljenih padeža uvelike slična zastupljenosti padeža u govoru odraslih govornika hrvatskoga jezika (zastupljenost padeža u hrvatskome jeziku prikazana je na grafikonu 3. i 4). Prema Tomasellovoj (2006) razdiobi razvojnih stupnjeva u procesu usvajanja jezika Vjeran se nalazi u fazi apstraktnih konstrukcija. Tada dijete izražava svoju komunikacijsku namjeru izrazima koji nalikuju na relativno apstraktne konstrukcije slične govoru odraslih (stoga i slična zastupljenost padeža), a sintaktičko obilježavanje rečeničnih članova nije više vezano uz znanje pojedinačnih riječi, već je dijete sposobno na osnovi apstraktnoga znanja pripisivati sintaktičke uloge.

Na grafikonu 13. prikazana je promjena odnosa zastupljenosti pojedinih padeža tijekom vremena. U usporedbi s grafikonom 10. vidljivo je da se usložnjavanje morfološkoga sustava imenica izravno podudara s usložnjavanjem sintakse. Također se može uočiti, posebice u usporedbi s istraživanjem govora djevojčice Antonije, da znatniji razvoj morfološkoga sustava imenica u djece koja uče hrvatski jezik slijedi tek nakon dobi od 1 godine i 9 mjeseci.

Grafikon 13. Promjena zastupljenosti padeža (%) u Vjeranovu govoru (1;3:1 – 3;2;30)

3. Zaključak

Razvoj morfološkoga sustava imenica u djeteta koje usvaja hrvatski jezik kao materinski pokazuje određene zakonitosti koje se mogu objasniti uporabnim modelom usvajanja jezika – zastupljenost pojedinoga padeža u izravnoj je vezi s osnovnim obilježjem razdoblja u razvoju jezika kako ih opisuje M. Tomasello (2006). U razdoblju holofraza dominacija nominativa nad ostalim padežima objašnjena je činjenicom da je za to razdoblje karakteristična uporaba jednoga lingvističkoga simbola kako bi se iskazala cjelokupna komunikacijska nakana. Značajna zastupljenost nominativa i u daljem razvoju jezika, uz »stidljivo« pojavljivanje kosih padeža, u potpunosti se može objasniti upotrebom okamenjenih izraza, a kasniji značajan porast uporabe akuzativa može se vezati uz djetetovu uporabu konstrukcija građenih oko određenoga elementa. Približavanje razvedenosti morfološkoga sustava imenica onoj kakva je u odraslih govornika dokaz je da je dijete na osnovi dovoljnoga unosa i dovoljne uporabe počelo razvijati apstraktne konstrukcije. U proučenome slučaju razvoja Vjeranova govora uočava se da se predloženi Tomasellov model ne podudara u potpunosti s podacima, tj. da je Vjeran u određene faze razdoblja usvajanja jezika ušao kasnije nego je to pretpostavljeno modelom. Iako M. Tomasello naglašava kako je svako usvajanje jezika individualno te da svako dijete ima svoj tempo, treba u obzir uzeti da je on svoja istraživanja izvršio te zaključke donio na temelju proučavanja usvajanja engleskoga jezika, koji se morfološki znatno ra-

zlikuje od hrvatskoga (posebice na području imenske morfologije). Da Vjeranovi rezultati nisu slučajni, tj. da se može pretpostaviti opće pravilo vremenskoga slijeda razvoja imenskoga sustava, pokazuju i druga istraživanja (ponajviše istraživanje brzine razvoja imenskoga sustava djevojčice Antonije, objavljeno u S. Laaha i S. Gillis (2007)). Uz prihvaćanje primijećenih razlika koje bi trebalo ugraditi u teorijske pretpostavke, predloženi uporabni model usvajanja jezika pokazuje se kao dobro polazište za buduća proučavanja na području usvajanja jezika.

Literatura

- Andel, M. i sur. (2000). *Acquisition of verbs in Croatian, French and Austrian German – an outline of comparative analysis*. *Suvremena lingvistika* 49–50, 5–25.
- Bates, E. (1998). *Construction grammar and its implications for child language research*. *Journal of Child Language* 25, 443–484.
- Cvikić, L. (2007). *Temeljno nazivlje u usvajanju jezika: hrvatski nazivi za input, output i intake*. *LAHOR: Časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 3, 100–108.
- Dressler, W. (2005). *Morphological Typology and First Language Acquisition: Some Mutual Challenges*. U: Booij, G., Guevara, E., Ralli, A., Sgroi, S. i Scalise, S. (ur.). *Morphology and Linguistic Typology. On-line Proceedings of the Fourth Mediterranean Morphology Meeting (MMM4)*. University of Bologna. <http://morbo.lingue.unibo.it/mmm/> (01. 09. 2008.).
- Hržica, G. i Kraljević, J. (2007). *Rječnički brzac u jezičnome usvajanju*. *LAHOR: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 4, 293–308.
- Jelaska, Z. i Kovačević, M. (2001.). *Odnos glagola i imenica u ranome jezičnome razvoju*. U: Sesar, D. i Vidović Bolt, I. (ur.). *Zbornik radova II. hrvatski slavistički kongres*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 441–452.
- Jelaska, Z., Kovačević, M. i Andel, M. (2002). *Morphology and semantics – the basis of Croatian case*. U: Voeikova, M. i Dressler, W. (ur.). *Pre- and Protomorphology: Early phases of Morphological Development in Nouns and Verbs*. München: LINCOM Europa, 177–189.
- Kolaković, Z. (2007). *Zastupljenost padeža u hrvatskome jeziku u pisanim i govornim tekstovima*. *LAHOR: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 2, 4, 242–270.
- Kovačević, M., Jelaska, Z. i Brozović, B. (1998). *Comparing Lexical and Grammatical Development in Morphologically Different Languages*. U: Aksu Koc, A., Taylan, E. E., Ozoy, S. A. i Kuntay, A. (ur.). *Perspectives on language acquisition*. Istanbul: Bogazici University Printhouse, 368–383.
- Kovačević, M., Palmović, M. i Hržica, G. (2009). *The Acquisition of Case, Number and Gender in Croatian*. U: Stephany, U. i Voeikova, M. (ur.). *Development of Nominal Inflection in First Language Acquisition: A Cross-Linguistic Perspective*. Berlin: Mouton De Gruyter, 153–157.
- Kovačević, M. (2003). *Acquisition of Croatian in Crosslinguistic Perspective*. <http://childes.psy.cmu.edu/>. (29. 08. 2008.).
- Kuvač, J. i Cvikić, L. (2005). *The acquisition of noun morphology in Croatian*. U: Vliegen, M. (ur.). *Variation in Sprachtheorie und Spracherwerb*. Frankfurt am Main: Peter Lang Europaeischer Verlag der Wissenschaften, 155–165.
- Kuvač, J. i Palmović, M. (2001). *Računalna obrada dječjeg jezika na primjeru usvajanja umanjena*. *Suvremena lingvistika* 51–52, 101–111.
- Laaha, S. i Gillis, S. (ur.). (2007). *Typological perspectives on the acquisition of noun and verb morphology*. Antwerp Papers in Linguistics. <http://webh01.ua.ac.be/apil/>. (30. 08. 2008.).

- Lieven, E. i Tomasello, M. (2008). *Children's first language acquisition from a usage-based perspective*. U: Robinson, P. i Ellis, N. C. (ur.). *Handbook of Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition*. New York: Routledge, 168–197.
- Loos, E. E. (ur.) i sur. (2004). *Glossary of linguistic terms*. <http://www.sil.org/linguistics/GlossaryOfLinguisticTerms/>. (29. 08. 2008.).
- MacWhinney, B. (2007). *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk – Electronic Edition. Part 1: The CHAT Transcription Format*. <http://childes.psy.cmu.edu/>. (30. 08. 2008.).
- MacWhinney, B. (2007). *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk – Electronic Edition. Volume 2: Transcription Format and Programs*. <http://childes.psy.cmu.edu/>. (30. 08. 2008.).
- Mihaljević, M. (1998). *Generativna sintaksa i semantika*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Pinker, S. (2004). *Clarifying the logical problem of language acquisition*. *Journal of Child Language* 31, 949–953.
- Tomasello, M. (2000). *First step toward a usage-based theory of language acquisition*. *Cognitive Linguistics* 11, 1–2, 61–82.
- Tomasello, M. (2006). *Construction Grammar For Kids. Constructions SV1–11/2006*. urn: nbn: de: 0009–4–6893. <http://www.constructions-online.de/>. (29. 08. 2008.).
- Tomasello, M. (2007). *Cognitive linguistics and first language acquisition*. U: Geeraerts, D. i Cuyckens, H. (ur.). *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. New York: Oxford University Press, Inc., 1092–1112.
- Vuletić, D. i Arpadović, D. (1981). *Morfologija u govoru*. *Defektologija* 17, 1–2, 35–45.

Usage-based Model of Language Acquisition: An Example of the Development of Noun Inflection in the Croatian Language

In this paper theoretical assumptions about the process of first language acquisition created within the usage-based model of first language acquisition (as proposed by M. Tomasello) are exemplified and examined within a research on the development of noun inflection in the speech of a child acquiring the Croatian language. The authors studied changes in case occurrences in the child's speech from the age of one year and three months to the age of three years and three months. The results are compared to several previous studies of case occurrences in children and adult speech, and then correlated to thoroughly explained theoretical assumptions about the four major types of children's early constructions (in terms of the nature of the abstractions involved, and how syntactic marking is employed) or the four stages of language acquisition. In the first stage of language acquisition children use holophrases (a single linguistic symbol without any kind of syntactic marking) to communicate their whole intention about a specific experiential scene. Using word combinations (mostly pivot schemas), children divide an experiential scene in at least two components but there is still no syntactic marking within constructions. When it comes to item-based constructions, children use syntactic marking such as word order or grammatical morphology to explicitly indicate participants' roles in an experiential scene. However, this syntactic marking is specific for every construction. The last stage in the process of language acquisition is the emergence of abstract constructions in which syntactic roles are assigned according to abstract knowledge. In view of the new data that emerged from the authors' research of the development of noun inflection, as well as some previous studies, further development of this theoretical model is expected.

Ključne riječi: usvajanje jezika, uporabno utemeljen model, razvoj imenske morfologije, pa-deži, dječji govor, hrvatski jezik

Key words: language acquisition, usage-based model, development of noun inflection, cases, child language, Croatian language